

**Стратюк О.М.**

*аспірантка кафедри  
цивільного права  
навчально-наукового  
юридичного інституту  
ДВНЗ «Прикарпатський  
національний університет  
ім. В. Стефаника»*

**Stratiuk O.M.**

*PhD candidate, Civil Law  
Department, Educational  
Scientific Law Institute,  
Precarpathian University  
named after V. Stefanyk*

## **РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ**

УДК: 347.191.6.

Функціонування юридичних осіб в ринковому середовищі в умовах економічної конкуренції зумовлює необхідність постійного оновлення її підприємницького становища, запровадження новітніх механізмів регулювання її конкурентоспроможності та можливості здійснювати підприємницьку діяльність з отриманням максимально значних прибутків в обраній сфері. Одним із підходів до посилення позицій на ринку або вирішення інших тактичних цілей юридичних осіб є застосування такого правового інструменту як реорганізація, що супроводжується системними змінами в управлінні їх майновими ресурсами.

Оскільки організаційно-правова форма товариств з обмеженою відповідальністю є найбільш поширеною серед власників бізнесу, ефективне нормативне врегулювання питань їх діяльності є доволі актуальним. В його основу має бути покладений принцип, згідно з котрим реальні проблеми функціонування товариств мають диктувати законотворчість і узгоджуватися з процедурними та організаційними моментами порядку створення, діяльності та припинення юридичних осіб [5]. Реорганізація товариств з обмеженою відповідальністю не є виключенням із загального правила.

Метою статті є здійснити огляд наукових підходів до поняття «реорганізація» як правового явища, що зумовлює зміну майнового становища товариств з обмеженою відповідальністю, а також охарактеризувати законодавчі новели правового регулювання способів реорганізації товариств з обмеженою відповідальністю в умовах наближення вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Оскільки легального визначення поняття «реорганізація» немає, варто розглянути теоретичні засади, вкладені в основу цієї дефініції. Так, в правовій літературі існує ряд підходів до розкриття сутності реорганізації. Н. В. Щербакова зазначає, що реорганізація є одним із двох можливих способів припинення юридичних осіб, а її відзначною рисою є наявність правонаступництва [8]. Але О. Кібенко акцентує увагу на те, що така теорія має певні недоліки, бо не охоплює усі форми реорганізації, оскільки при такій формі реорганізації, як виділення, взагалі не відбувається припинення юридичної особи [3].

Ю. М. Юркевич замість поняття реорганізації вживає поняття припинення юридичних осіб з правонаступництвом і зазначає, що це склад юридичних фактів, пов'язаний з переходом єдиного майнового комплексу юридичних осіб – правопередників до їх правонаступників, в результаті якого відбувається припинення юридичних осіб – правопередників та, як правило, утворення нових юридичних осіб [9, с. 7 – 8]. Фактично поняття реорганізації та правонаступництва в даному аспекті мають тотожне змістове навантаження.

Варто погодитися з позицією Д. В. Жекова, який зазначає, що традиційний підхід до реорганізації юридичної особи як до правонаступництва, рівно як і реорганізації як форми припинення юридичної особи не в повному обсязі відповідає потребам практики, що особливо відчувається, коли мова йде про захист прав кредитора, а також працівника, що звільняється з юридичної особи, яка проходить реорганізацію [2, с. 43]. Крім того, більшість вчених погоджуються з тією думкою, що при реорганізації відбувається не тільки припинення, але й створення юридичних осіб.

У зв'язку з цим, реорганізацію слід розглядати крізь призму сукупності ознак, які притаманні даному правовому явищу, не ототожнюючи таку процедуру тільки зі зміною організаційно-правової чи майнової складової як кваліфікуючої ознаки реорганізації. Це процес, якому притаманні такі ознаки: 1) має місце універсальне правонаступництво, яке полягає у переході майна, прав і обов'язків від юридичної особи – правопередника до юридичної особи – правонаступника; 2) при здійсненні реорганізації відбувається припинення та / або створення юридичних осіб, які перебувають у процесі реорганізації; 3) суб'єктами, які беруть участь у проведенні реорганізації, виступають юридичні особи; 4) при проведенні реорганізації може відбуватися зміна майнового становища юридичної особи – правонаступника [7, с. 35].

З урахуванням наведеного, проаналізуємо чинне законодавство, що регулює процес реорганізації товариств з обмеженою відповідальністю.

Відповідно до ч. 1 ст. 104 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників. З наведених положень випливає, що реорганізації характерні такі ознаки, як припинення юридичних осіб і правонаступництво. При цьому саме така ознака як наявність правонаступництва є основною, що дозволяє розмежовувати форми припинення юридичних осіб – реорганізацію та ліквідацію. В іншому випадку відмінності між такими правовими явищами на законодавчому рівні не можливо було б віднайти.

У правовій літературі зазначається, що процедура реорганізації юридичної особи, незалежно від правової форми її проведення, складається з чотирьох етапів: 1) етап ініціювання реорганізації; 2) етап здійснення реорганізаційних заходів; 3) етап складення і затвердження підсумкового документа реорганізації; 4) етап державної реєстрації.

Зі змісту ст. 105 – 109 ЦК України випливає, що на першому етапі відбувається обговорення і прийняття рішення про реорганізацію юридичної особи, на другому етапі призначається комісія з реорганізації, ведеться облік майна, здійснюється повідомлення кредиторів про реорганізацію та задоволення їх вимог, на третьому етапі складається передавальний акт (розподільний баланс), яким підтверджується завершальна стадія проведення реорганізації щодо вирішення правової долі майна юридичної особи і четвертий етап, яким, власне, й завершується реорганізація юридичної особи, що відображається у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Однак зазначені вище етапи проведення реорганізації, що закріплені на рівні ЦК України, є універсальними і можуть застосовуватися будь-якими юридичними особами приватного права, які можуть бути як підприємницькими, так і непідприємницькими організаціями, товариствами чи установами. Якщо враховувати той факт, що товариство з обмеженою відповідальністю є окремою організаційно-правовою формою підприємницьких товариств, які мають свою специфіку і щодо врегулювання правового статусу яких прийнято спеціальний закон, то варто проаналізувати нормативні положення щодо реорганізації таких товариств.

В першу чергу з аналізу положень ст. 11 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон) випливає, що в результаті реорганізації відбувається створення товариств з обмеженою відповідальністю. Втім, ознайомлюючись з главою VI За-

кону «Виділ та припинення товариства», можна дійти висновку, що термін «реорганізація» не застосовується у спеціальному законодавстві, а використовується правова конструкція «припинення юридичної особи з правонаступництвом» та «виділ товариства». Неузгодженість термінології щодо порівняння загальних та спеціальних норм, які містяться на рівні кодифікованого та спеціальних законів, дозволяє зробити висновок про відсутність єдиних підходів до розуміння поняття «реорганізація» як правового явища в правовій доктрині та, як наслідок, відсутність комплексного наукового дослідження зазначеного вище поняття і його правової природи неоднозначно впливає на формування узгодженої законодавчої термінології.

В теорії правових досліджень традиційно під правонаступництвом розуміється перехід прав та обов'язків учасника цивільних правовідносин до іншої особи, що зумовлено об'єктивним спотворенням структури такого правовідношення (смерть фізичної особи, припинення юридичної особи) або суб'єктивною необхідністю його зміни (відступлення права вимоги тощо) [4, с. 49]. При цьому зазначається, що обов'язковою умовою реорганізації юридичної особи є універсальне правонаступництво. Разом із тим, методологічно правильно і важливо розрізняти правонаступництво та реорганізацію як явища, що мають різну правову природу. правонаступництво відображає зміну суб'єктного складу у правовідносинах, змістом яких є відповідні права та обов'язки, на підставі певного юридичного факту або юридичного складу (прийняття рішення про реорганізацію, затвердження передавального акту) [1, с. 7].

Водночас варто звернути увагу на те, що на відміну від загальних положень про реорганізацію юридичних осіб, у спеціальному законі подано визначення всіх форм реорганізації юридичних осіб, а саме визначено поняття «виділ товариства», «злиття товариства», «приєднання товариства», «поділ товариства», «перетворення товариства», з визначення яких впливає не тільки сутність зазначених правових форм реорганізації, але й визначено організаційно-правові форми юридичних осіб, що беруть участь у реорганізації товариств з обмеженою відповідальністю, що має важливе значення для практичної сфери і вносить позитивні зміни у правове регулювання процесу реорганізації.

Так, згідно ст. 49 – 52 Закону, у результаті злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення товариства з обмеженою відповідальністю відбувається передання всього його майна, всіх прав та обов'язків іншим господарським товариствам – правонаступникам згідно передавального акта та розподільного балансу. При цьому також визначено, що основним

документом, що фіксує обсяг прав і зобов'язань товариства, яке прийняло рішення про реорганізацію, виступає передавальний акт (розподільний баланс), що, відповідно до ч. 3 ст. 107 ЦК України затверджуються учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про її припинення, крім випадків, встановлених законом.

У той же час неможливо залишити поза увагою питання про порядок реалізації прав учасників (акціонерів) та їх переходу при реорганізації, що зумовлено можливістю зміни не тільки правового та економічного становища реорганізованих юридичних осіб, але й суб'єктного складу їх учасників, а також зміни чи припинення корпоративних прав, якими володіють останні [6, с.162]. Донедавна це питання врегульовувалося тільки у Законі України «Про акціонерні товариства» шляхом закріплення положень про договір злиття (приєднання) та план поділу (виділу, перетворення).

На даний момент правову конструкцію договору про припинення товариства з обмеженою відповідальністю передбачено у ст. ст. 53, 54 нового Закону, що визначають можливість укласти договір про припинення, який визначатиме умови передачі майна, прав та обов'язків юридичним особам - правонаступникам, розмір часток кожного учасника у статутному капіталі кожної юридичної особи - правонаступника або коефіцієнти конвертації часток в акції (якщо правонаступниками є акціонерні товариства), склад органів юридичних осіб - правонаступників та інші умови припинення, а також порядок конвертації часток у разі припинення і виділу товариства, що спрямовані на охорону прав учасників щодо збереження їхніх часток при здійсненні реорганізації товариств з обмеженою відповідальністю.

Позитивно сприймаються й положення про захист прав кредиторів при проведенні реорганізації товариств з обмеженою відповідальністю, у яких деталізовано умови, порядок і строки задоволення їх вимог до товариства з метою забезпечення балансу інтересів як кредиторів товариства, що реорганізується, так і самого товариства з обмеженою відповідальністю. Адже О. А. Беяневич, досліджуючи питання реорганізації шляхом злиття, зазначає, що відповідно до ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною законодавство про компанії є тією сферою, у якій повинна бути забезпечена приблизна адекватність законів України законодавству ЄС. Стаття 13 Директиви 2011/35/ЄС покладає на законодавство держав-членів забезпечення адекватної системи захисту інтересів кредиторів товариств, що зливаються. Кредитори мають право на отримання адекватних гарантій,

якщо фінансовий стан товариств, що зливаються, робить необхідним такий захист і якщо такі кредитори не завжди вже мають такі гарантії [1, с. 6].

З урахуванням наведених положень, у ст. 55 Закону закріплено гарантії захисту прав кредиторів, які отримали повідомлення про прийняття рішення про реорганізацію товариства з обмеженою відповідальністю, а саме передбачено, що кредитор такого товариства, вимоги якого до товариства не забезпечені договором забезпечення, має право звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір товариства однієї з таких дій: 1) надання забезпечення виконання зобов'язання; 2) дострокового припинення або виконання зобов'язання (зобов'язань) перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором між товариством та кредитором. Крім того, визначено, що виділ або припинення товариства не можуть бути завершені до задоволення вимог, заявлених кредиторами.

Проте, аналіз окремих положень Закону щодо припинення та виділу товариств з обмеженою відповідальністю дає підстави для висновку, що в ньому містяться й певні недоліки, а саме відсутні норми, що детально визначали б етапи та специфіку здійснення процедури злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення товариств. Разом із тим, у зазначених нормах присутні положення, що дублюють норми ЦК України з таких питань, як несення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства у разі поділу (виділу) та про солідарну відповідальність товариств, якщо правонаступників товариства з обмеженою відповідальністю є декілька.

Зазначені упущення є свідченням недосконалої юридичної техніки щодо законодавчого врегулювання відносин, які виникають під час реорганізації товариств з обмеженою відповідальністю, що потребує доопрацювання, уточнення та узгодження окремих правових положень.

1. Belianevych O. A. *Pytannia pravonastupnytstva pry reorhanizatsii sub'iekta hospodariuvannia shliakhom zlyttia. Mizhnarodnyi zhurnal «Pravo i suspilstvo»: za red. d-ra yuryd. nauk, prof. Vasylievoi V. A. Vypusk 5. Ivano-Frankivsk: Foliant, 2017. S. 5 – 15.*
2. Zhekov D. V. *Poniattia reorhanizatsii yurydychnoi osoby: zakonodavchyi ta doktrynalnyi pidkhody. Chasopys tsyvilistyky. Vypusk 17. S. 41 – 45.*
3. Kibenko O. *Otnosytel'no opredelenyya ponyatyua «reorhanyzatsyya»: sravnytel'naya kharakterystyka prava Ukrainy y Evropeyskoho soyuza. URL: <http://ilf-ua.com/ru/publications/articles/docshow/113/>*

4. Kostruba A. V. *Vstanovlennia pravonastupnytstva yurydychnoi osoby – kredytodaytsia v kredytnykh vidnosynakh pry zmini nazvy ta vydiv diialnosti: problemni pytannia praktyky «onovlenoho skladu» Verkhovnoho Sudu. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. № 4. 2018. S. 45 – 51.*
5. Pavych I. *Pliusy i minusy novykh normatyvnykh pravyl dlia TOV i TDV. Zakon i Biznes. URL: [http://zib.com.ua/ua/123086-plyusi\\_i\\_minusi\\_novykh\\_normativnih\\_pravil\\_dlya\\_tov\\_i\\_tdv\\_.html](http://zib.com.ua/ua/123086-plyusi_i_minusi_novykh_normativnih_pravil_dlya_tov_i_tdv_.html)*
6. Sishchuk L. V. *Znachennia dohovoru zlyttia (pryiednannia) pry zdiisnenni reorhanizatsii. Korporatyvni pravochyny: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 27 – 28 veresnia 2013 roku. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka, 2013. S. 158 – 165.*
7. Sishchuk L. V. *Reorhanizatsiia yurydychnykh osib: teoretyko-pravovi aspekty. Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo. Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 14, 2015 r. / Redkol.: Krupchan O. D. (hol. red.) ta in. K.: Naukovodoslidnyi instytut pryvatnoho prava i pidpriemnytstva imeni akademika F. H. Burchaka Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy, 2014. S. 32 – 36.*
8. Shcherbakova N. V. *Poniattia reorhanizatsii yak sposobu prypynennia pidpriemstv, yoho vidminnost vid likvidatsii. Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava.*
9. Yurkevych Yu. M. *Prypynennia yurydychnykh osib z pravonastupnytstvom: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Lviv, 2009. 209 s.*

**Стратюк О.М. Реорганізація товариства з обмеженою відповідальністю: теоретичні та законодавчі аспекти**

У статті проаналізовано наукові погляди, що визначають ознаки реорганізації як правового явища, що існує поряд з ліквідацією та є однією з форм припинення юридичних осіб. Визначено, що універсальне правонаступництво є ключовою ознакою реорганізації, оскільки визначає мету та правові наслідки проведення реорганізації як процедури, що зумовлює зміну майнового стану юридичної особи.

На основі аналізу норм Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» наведено позитивні зміни, які пропонує законодавець щодо реорганізації товариств, а саме окреслено правові форми реорганізації з визначенням організаційно-правових форм юридичних осіб, з якими товариство з обмеженою відповідальністю може здійснювати реорганізацію. Закріплено положення про договір про припинення товариств та про захист прав кредиторів, що спрямовані на забезпечення юридичних гарантій здійснення прав кредиторів та учасників товариства з обмеженою відповідальністю при проведенні реорганізації.

**Ключові слова:** правонаступництво, злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення, договір про припинення, учасники, кредитори, передавальний акт, розподільний баланс.

**Stratiuk O.M. Reorganization of a limited liability company: theoretical and legislative aspects**

The article analyzes the scientific views that determine the signs of reorganization as a legal phenomenon that exists along with liquidation and is one of the forms of termination of legal entities. It is determined that universal succession is a key feature of reorganization, since it defines the purpose and legal consequences of the reorganization as a procedure that causes a change in the property status of a legal entity.

Based on the analysis of the Law of Ukraine «On limited and additional liability» are positive changes suggested lawmakers on reorganization of companies, for example, legal forms of reorganization are defined with the definition of organizational and legal forms of legal entities with which a limited liability company may reorganize. Contains a provision of an agreement to terminate the companies and on the protection of creditors, aimed at ensuring legal guarantees of the rights of creditors and members of limited liability companies during the reorganization.

At the same time, a number of shortcomings of the current legislation are identified, namely, there are no norms that would detail the stages and specifics of the implementation of the merger, admission, division, separation and transformation of the partnership. In that Act there are provisions duplicate provisions of the Civil Code of Ukraine on issues such as incurring vicarious liability for the company's obligations in the event of division (separation) and the companies jointly and severally liable if the successor limited liability companies are few.

**Key words:** succession, merger, accession, division, separation, transformation, termination agreement, participants, lenders, transfer act, distributive balance.